



Политическият процес и ефективност на икономическите и социалните системи

Камен Каменов*

Въведение

В съдържанието на понятието политически процес авторът включва водените институционални политики. Партийната политика е само една от тях.

Политическата власт е тази, която се свързва с реализацията на глобални идеи и постигането на значими обществено-икономически цели. Тя се реализира от политическите субекти на основата на дадени от институциите правомощия. За целта се вземат конкретни политически решения, които се реализират чрез обектите на управление. За да се реализира устойчив политически процес значение има на първо място начина, по които се изградени институциите. Именно тук се проявява обществената зрялост. Структурата и функциите на институциите се свързват с рамката на правомощията на субекта на власт и в този смисъл оказват влияние върху поведението в управлението. Правилно изградените институции трябва да съответстват на глобалните идеи на водената политика, а чрез конкретизацията им в стратегически цели да се търсят резултати в различните обществено-икономически области.

1. Политическата власт – връзки и зависимости при правенето на политика

● Политическа власт, нормативна база и политическа отговорност

Не са редки случаите, когато обществените очаквания от създването на определено значимо събитие не се осъществява в рамките на

заложените параметри и обяснението кратко и ясно звучи така – това е политическо решение. В случая от значение е да се даде обяснение на такива връзки и зависимости от формален и неформален характер, като:

- политическа власт и нормативна база;
- политическа власт и партийна политика;
- политическа власт и политическа отговорност;
- контрол и самоконтрол над политическата власт;
- тълпата – коректив или източник на управленска политика;

Конкретно проявление на политическата власт е партийната власт, която се свързва с провеждането на определена партийна политика. В демократичните общества, чрез принципите на свободното изборно поведение на практика се определят една или повече партии, които асоциират в себе си партийната власт, респ. политическата власт. Така на практика, когато се говори за политическа власт се има предвид власт, свързана с конкретна партия или партии. И обратно, когато към даден момент се говори за партийна политика, тя неминуемо се свързва с понятието „политическа власт“.

Преплитането на връзките политическа власт - политическа отговорност и нормативна база е с богато практическо съдържание. Когато под формулировката „политическо решение“ се „замита“ нормативната база изниква въпроса за политическата отговорност. Липсата на ясно и точно дефинирана нормативна база от една страна, и от друга – субективното ѝ тълкуване, прави съпротивата на политическата безотговорност плаха и немотивирана. При това субективното тълкуване на решения на слабо структурирани и неясно дефинирани проблеми, прави всеки тръгнал да се съпротивлява отговорен пред закона. Не са малко образно казано „дремещите“ закони и нормативни решения, които се активират, когато трябва да се усмирят политическите противници. А затъването в ежедневната бюрокрация прави хората политически неадекватни и с притъпена бдителност за политическото поведение. Това дава много често не само основание за грешно тълкуване от обществото на едни или други резултати от политическите решения, но и за неадекватни реакции на неправилно структурирани и насочени за решаване в

* проф. д-р ик.н. Камен Каменов
СА „Д. Ценов“ Свищов



грешна посока проблеми. Това, което следва на базата на получените резултати са стандартните анализи за причините довели до негативните последици, но вече липсва възможност за промяна. Последващите действия са насочени по-скоро да се прехвърли отговорността на други, отколкото към критичен самоанализ за коригиране на поведението и извършване на реална промяна. Най-често груповия характер на взетото решение на практика води до липсата на конкретна отговорност.

Най-важната стратегическа отговорност на политическата власт се свързва с целеполагането. Създаването на предпоставки за възникването на кризисни ситуации от различно естество и в различни мащаби до голяма степен зависи от съответствието между политическите цели и институциите. Възможни са следните варианти¹:

а/ правилно поставени цели на политиката, но несъответстващи институции. В този случай е налице институционална блокада, т.е. Целите на политиката се ограничават от остарели в структурно и функционално отношение институции;

б/ неправилно поставени политически цели, съответстващи институции. При този вариант поради грешки или недостатъчен професионализъм в субекта на власт е възможно да се сгреша в самото целеполагане. Изходът от тази ситуация е коригиране на целите на политиката, което може да бъде предшествано от промени в субекта на власт;

в/ правилно поставени цели и съответстващи институции. Това е най-благоприятния вариант, който създава условия за ускорени промени и икономически растеж;

г/ неправилно поставени цели и несъответстващи институции. Това е вариант, който се свързва с криза в политиката и стопанството. Особеното при нея е, че поради професионални, организационни, мотивационни и други слабости на субекта на власт, самото целеполагане не може да встъпи в ролята на ориентир за евентуални институционални промени. Обикновено процесите на промяна в такива случаи са бавни и мъчителни и могат да бъдат резултат от формирането на някакво по-активно ядро в субекта на власт. Възможно е да се ускори

процесът на промяна чрез външни сили, но не винаги се създават подобни ситуации. За целта определено значение може да има и политическата активност и гъвкавост.

Политическата власт като определяща стратегическите цели за развитие на социалните и икономически системи трябва да осигури гъвкави и ефективни политики на базата на оценка и анализ, както на вътрешните, така и на външните фактори. Понеже те могат да бъдат с различна насоченост на въздействие важно е да се търси по-гъвкав начин за съответствие между политическите цели и институциите. Сляпото следване на емоционално изработени партийни политики може само да усложни процесите на промяна.

● Контрол и самоконтрол над политическата власт

За да се реализира ефективен политически процес от съществено значение е изпълнението на контролната функция. Контрола и самоконтрола над политическата власт е от значение не само за постигането на крайните цели, но и да се извърши регулиране на възникналите отклонения по пътя на тяхната реализация. Контролът върху нещо е начин на упражняването на власт. Потребността на личността да упражнява контрол върху определени неща от заобикалящия го свят е вътрешно присъща. Когато няма външни обекти за контрол по субективна преценка човек се обръща към себе си. Този своеобразен себе контрол може да доведе до определени психически проблеми, ако не бъдат предприети определени специализирани действия в тази насока. Именно тази чисто психологическа особеност на контролната функция може да се превърне, както в позитив, така и в негатив при упражняването на власт. Това особено важи за политическата власт, където в масовия случай е приложено изборното начало за заемането на определени позиции. Така правото да се изработват и вземат решения се превръща в решаващо за реализацията на политическия процес. Външният контрол и себе контрола са в основата на спазването на нормативната база – вътрешна и външна. Понеже политическата власт е функция на сравнително широко предварително обществено обсъждане, с особена важност след заемането на определени политически позиции е способността за

¹ Каменов, К. Управленският процес, изд. Абагар, В. Търново, 2003, с.18



самоконтрол. И това е така, защото, когато се е търсило общественото доверие широко са използвани такива категории като ценности, нравственост, морал, доверие и т.н. Когато те се погават започва друга, не в интерес на обществото форма за реализация на политическата власт - назначения на възлови длъжности на удобни хора, търсене на себе изгода от определени решения, създаване на лобита в различни общественоеикономически структури за прокарване на изгодни решения и т.н.. Именно в тези случаи от значение е външния контрол. Неговите форми са различни, но ако и той е неефективен това може да се дължи на заинтересован политически пробив във важни контролни институции или несъвършена нормативна база. Последната също е в полето на политическата активност, но когато се съчетаят интересите на политическо мнозинство и опозиция, тогава промените са козметични, или удовлетворяващи определени интереси. Така съществено се нарушава ефективното протичане на политическия процес и много често излизането от този омагьосан кръг става с помощта на тълпата.

● Тълпата – коректив или източник на управленска политика

Все по-ясно се очертава връзката между реализацията на политическия процес и поведението на тълпите. Те в нередки случаи са своеобразен клапан за освобождаване на натрупано обществено напрежение и възможен коректив или източник на управленска политика. С увеличаването на демократичните придобивки и по-свободното поведение в обществото, все по – ясно се очертава зависимостта между политическия, икономическия и социалния процеси и силата на натиска от страна на тълпите.

Произходът на тълпите всъщност се свързва с групите от хора, събрани заедно, и най-вече с тяхното ново поведение. Обикновено то се провокира от нови идеи. За последните Г. Льо Бон смята, че „...всяка цивилизация е производна от малко на брой фундаментални идеи, които рядко търпят обновление“². Историческите сътресения са резултат най-вече от измененията в тези фундаментални идеи. Идеите се приемат от тълпите, ако придобият много проста форма и бъдат представени в

съзнанието им във вид на образи. Това твърдение на Г. Льо Бон ни навежда на мисълта, че тълпите не се нуждаят от съществени и дълбоки анализи на конкретната обстановка. За тях е важен емоционалният заряд, който дава идеята. Именно този момент най-често се улавя от политическите сили, когато искат да наложат определени идеи. Льо Бон мотивира смисъла от познаването на психологията на тълпите като „средство за държавника, който иска не да ги управлява – това днес е много трудно, но иска да не бъде изцяло управляван от тях“³.

Това, което впечатлява тълпата се свързва основно с образите. Льо Бон изтъква, че „ако не разполагаме винаги с тези образи, то възможно е да ги предизвикаме чрез уметното използване на думите и изразите....при това думи с най-неясен смисъл понякога въздействат най-силно. Такива са например демокрация, социализъм, равенство, свобода и др., чийто смисъл е толкова смътен, че дебели томове не стигат за уточняването им“⁴. Нещо повече думите „социализъм“ и „демокрация“ посочва Льо Бон отговарят на пълно противоположни представи в латинските и англосаксонските души. „У латинците думата „демокрация“ означава предимно заличаване на волята и на инициативността на личността пред тези на държавата....У англосаксонците същата дума „демокрация“ означава, напротив, бързо развитие на волята на индивида, отдръпване на държавата....следователно едни и същи думи у тези два народа притежават коренно противоположни значения“⁵.

След като една дума може да се интерпретира по различен начин и да се правят различни внушения, излиза, че чрез подходящо подобрени думи и изрази може да се оказва не само емоционално въздействие, но и да се въвежда в заблуда. И понеже инстинктивно човек се насочва към очакваното по-добро, политиките чрез подходящо подобрени думи и изрази, изказани от добре подготвени личности, при определени ситуации могат да привлекат огромен брой поддръжници. В случая се използват такива прийоми като търсене на повърхностни връзки между лица и събития, обобщаване на частни случаи и т.н. Липсата на съждения и логическа подреденост за това,

² Льо Бон, Г., Психология на тълпите, Изд.“Жарава 2002“, 2003, с.42

³ Пак там...с.12

⁴ Цит.произв. На Г. Льо Бон.....с.75

⁵ Пак там.....с.79



което става около отделната личност, я поставя на нивото на тълпите. Когато това се превърне в масово поведение на практика тълпите попадат в една благодатна среда. Тогава техният живот се удължава, а заблудата става всеобща.

В поведението на тълпите се откроява уважение към силата, а добротата им прави незначително впечатление и бързо я възприемат като вид слабост. Във връзка с това Г. Льо Бон отбелязва, че „вечно готова да въстане срещу слабата власт, тълпата угоднически се огъва пред силната власт“.⁶ По този начин при слаба власт тълпата прави опит да влияе на политическия процес. Това обикновено става, когато властта е корумпирана, когато е поверена в ръцете на непрофесионалисти, когато е съпроводена с вътрешни междуособици и конфликти и когато е манипулирана от вътре и от вън. Обратно, при силна власт може да се влияе на тълпата. Чрез умело водени политики може да се влияе на нейната идейна основа.

Уличните тълпи са тези, които най-често се опитват да бъдат коректив или източник на политика. При това тяхното поведение много често е повлияно от задкулисни политически интереси. За да може уличната тълпа да повлияе на политическия процес, трябва да има насреща много слаба власт. Но и тогава тълпата не може да произведе нито едно конкретно политическо решение или да въздейства върху политическата система, въпреки стремежа си да се превърне във висш регулатор на политиката. При изчерпан политически потенциал обаче тълпата може да бъде използвана поради високата неопределеност на поведението си за оказване на политически натиск. В такива случаи става дума за политическа конкуренция, когато опозиционните сили „яхват“ недоволството на тълпата. Реакцията на официалната власт, за да запази статуквото, е коригиране на провежданата политика. Когато е невъзможно недоволството да се успокои по този начин може да се стигне до формирането на нова управленска политика, което на практика означава смяна на властта.

Поради високата степен на неопределеност на поведението на тълпите трудно може да се търси и намира целенасочено и разумно действие спрямо тях. Подпомагани често от медиите и търсейки активна подкрепа в

социалните мрежи, тълпите могат да се превърнат наистина във фактор, влияещ върху протичането на политическия процес. До каква степен и за какъв период зависи от две условия – трайността на идеала, който ги вдъхновява, и силата на властта. Обстоятелството, че тълпите може да отричат това, което до скоро са харесвали, ги прави силни с неформална власт, което създава съществени затруднения за правилната и ефективна реакция на формалната власт. Възможна е дадена корекция на водената политика за момент да удовлетвори тълпата, но във времето тя да бъде отречена поради подвижната ѝ идейна благосклонност. Така, подчинявайки се на конюнктурни внушения на тълпата, може да се стигне до съществени грешки във водената политика. Може би правилната реакция е да не се отстъпва конюнктурно, а властта да отстоява основните принципи на водената политика. Разбира се това не изключва съпътстващ анализ на отделни елементи на провежданата политика /политическия процес/, но промените не бива да стават под натиск, а при доказана от анализа необходимост.

2. Политически решения – особености и варианти на проявление при реализацията на политическия процес

Съществена особеност на политическите решения, е че много често се свързват с комплекс от координирани действия за въздействие върху общественото мнение. Насочеността зависи от дефинираните политически цели. Тук именно се създават и предпоставките за несъответствие – определят се приемливи за обществото цели, вземат се политически решения с отклонения от набелязаните цели и са възможни на практика коренно различни действия. Именно тези несъответствия са дали основание някои публични личности да дефинират политиката „като свят, където от предателството се печели“ /Валери Тривильор, френска журналистка/. Във всяко твърдение, крайно или не, изведено от практиката има винаги определена доза истина. Резултат например на политически акт е възможната подмяна на целите на решението по неформален път, за удовлетворяването на определени политически интереси. Така се постига и желания резултат. Много често се

⁶ Пак там...с.38



афишират целите, а интересите остават скрити. При това целите се мотивират по начин, различен от този на интересите.

За да се проследи връзката „цел на решението – интереси“, трябва да се даде отговор най-малко на следните три въпроса:

1. Кой стои зад формулираните цели? Отговорът може да се намери чрез търсенето на страните, които имат интерес да се изпълни взетото решение. Дотук може да се приеме всичко за нормално, ако не съществуваше вторият въпрос.

2. Има ли разминаване между мотивиране на целите на решението и мотивиране на интересите? Отговорът на този въпрос е – може да има. Възможно е целите на решението да се мотивират по един начин, а интересите – по друг, т.е. В основата на интересите лежат други мотиви, не тези на целите на решението, които на практика се афишират. Тази възможност дава по същество да се търси разделение и в самото поведение на човешкия фактор. Едно ще бъде то от гледна точка на целите, друго от гледна точка на интересите. Ако такава двойственост се въплъщава в ръководителя или в управленския екип, то изводите са ясни – целите на решението са прикритие на други интереси. Всяка организация, в която протичат такива процеси е със съмнително бъдеще. При това тя съзнателно може да бъде насочвана към фалит от самия ръководен екип. Възможен е вариант, когато подобно поведение може да се внуши в екипа отвън, като може да бъде под формата на добронамереност, или натиск. В такива случаи организацията се предава отвътре, за да се обслужат чужди интереси.

3. Може ли да се приеме, че при разминаването на мотивите за целите на решението с тези на интересите, в самото решение се съдържа потенциал на стратегическа измама? Отговорът на този въпрос е утвърдителен щом интересите се крият зад други мотиви – различни от тези на целите. Несъответствието на мотивите на целите и тези на интересите може да има различни източници за захранване. Едни от често срещаните са свързани с:

Л О Б И З М А – обикновено това се приема като нормална практика за

отстояването най-вече на определени групови интереси, но не са изключени и

личностните. Погледнато обаче извън контекста на интересите, лобизма се изправя срещу един основен демократичен принцип – този на възможността да се осъществява свободно конкуриране. Това се отнася както за материалния, така и за духовния пазар. Да имаш лоби на определени етажи на властта, означава, че винаги може да разчиташ най-малкото на внимание по възникнал проблем за разлика от тези, които нямат тази привилегия. При това няма гаранция, че потенциалът на вторите не е по-добър от този на първите. Откритият лобизъм все пак дава прозрачност за определени интереси и мотивите за тяхното удовлетворяване. Не така обаче стоят нещата при скритото лобиране. Възможно е да се отстояват позиции, които на пръв поглед не обслужват нечий интереси, но впоследствие да се окаже, че това не така. Или определено решение, взето сега, впоследствие се оказва, че не е обективно и безпристрастно, а целенасочено, за да обслужи точно определени интереси. При скритото лобиране най-добре проличава разминаването между мотивите на целите на решението с мотивите на интересите. Включването на елементи на подобно поведение при реализацията на политическия процес може да доведе до изместването на конкурирането на стоки и услуги на материалния пазар и идеи за духовния, от конкурирането на лобистки центрове във властта. Все пак лобизма е практика както за развитите страни, така и за развиващите се. Да се смята, че може да се елиминира като поведение на управляващите би било несериозно. Нищо друго не остава освен съобразяването с него, а чрез различни форми на контрол да се ограничи най-вече скритото лобиране. Само така лобизмът ще излезе от онова състояние, което го превръща във вторичен пазар на конкуриране, където мотивите на целите на решението се разминават в значителна степен с мотивите на интересите.

ОБСЛУЖВАНЕТО НА ТЕСНИ КОРПОРАТИВНИ ИНТЕРЕСИ – Не са редки случаи, когато добри професионалисти, разполагащи с подходяща информация /по количество и качество/, могат да предявят в организациите инициативи за вземането на решения, които на пръв поглед обслужват интересите на цялата организация, но впоследствие да се окаже, че това не е така.



Когато зад подобни инициативи стоят тясно партийни интереси и е осигурен партиен чадър е възможно ръководството да вземе решения, или да имитира заблуда, и така да се обслужат конкретни корпоративни интереси. При това поведението на ръководния екип може да показва сериозна мотивираност при формулирането на целите на решението. Времето обаче доказва, че тези цели са обслужвали не интересите на организацията, а на определен кръг от хора в нея и извън нея.

ВЛИЯНИЕ НА ГРУПОВИ ИНТЕРЕСИ, СВЪРЗАНИ СЪС СЕНЧЕСТИЯ БИЗНЕС – Типичен пример в тази насока е „мутризацията“ на икономиката у нас през така наречените години на преход към пазарна икономика. Този феномен на икономическо поведение на пръв поглед е една еклектика от прийоми на мафията, проява на корпоративни интереси, партиен лобизъм и брутално използване на концепцията за стратегическа измама. Каквито и опити да се правят за диагноза на това явление, сега може би няма да бъдат точни. Само от дистанцията на времето, когато се очертаят контурите на истинската политическа система и се извърши правилното ѝ вътрешно структуриране, би могло да се даде оценка на тези процеси в обществено-икономическия живот на страната. Но едно е сигурно сега, че зад привидната еклектика се крие сериозна и стройна система, идейната основа, на която не е дело на „духовни вегетарианци“. Зад нея стоят подготвени хора, които добре комуникират с политическата система. Затова и правно е много трудно да се докаже на този етап разминаването на мотивите на целите на вземаните решения с мотивите на интересите.

ВЛИЯНИЕ НА ВЪНШНИ СИЛИ – В тази насока определено място заемат икономическото и научно-техническото разузнаване. Особено място тук има използването на концепцията за стратегическата измама и внедряването на добри професионалисти във фирмите и организациите, представляващи особен интерес. Под формата на консултации съвети и пряка финансова помощ може да се осигури вземането на такива управленски решения, чиято издържаност не буди съмнение. Времето обаче може да покаже, че целите на тези решения са мотивирани по начин, обслужващ

чужди интереси. Тези процеси могат да се задълбочат, ако професионализма при оценка на ситуацията се измести от политическа намеса.

ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ „ПОД УСЛОВИЕ“ – Схемата в случая на пръв поглед е елементарна – събитие „Б“ се сбъдва при условие, че се реализира най-напред събитие „А“. Или трябва да се вземат и изпълнят решения, които са поставени от тези, които влияят върху сбъдването на второто събитие. Самият факт на условието показва, че целите на решенията, осигуряващи реализацията на събитието „А“, ще бъдат мотивирани съобразно интересите на тези, които влияят върху събитието „Б“. Това е типичен пример за налагане на решения, при което ясно се очертават мотивите на интересите. Този процес е осъществим само при упражняването на политическа власт и преди всичко със скритото лобиране.

Решението като един волеви акт е непосредствено свързано с поведението на човешкия фактор. При това от изключително важно значение е да има съответствие в поведението на вземащите управленските решения с поведението на изпълнителите. Разнопосочността е възможна в немалко случаи, но особено важни са тези, свързани с несъобразяването на потенциала на решението и проблема, който трябва да се реши, както и разминаването на мотивите на целите на решението с мотивите на интересите по неговото изпълнение. Най-често до такива ситуации се стига, когато се вземат политически решения несъобразени с действителното съдържание на ситуацията. Всяко отклонение в тази насока се компенсира обикновено с упражняването на повечето власт. Този процес обаче се съпътства и от обратна реакция от тези, които са поставени при такива условия, което неминуемо повишава градус на напрежение в социалните системи. За да се избегнат подобни ситуации, трябва добре да се диагностицират проблемите, по които се вземат решения, както и да се познават и елиминират основните източници на несъответствие между мотивите на целите на решението и мотивите на интересите от изпълнението на решението. По-конкретно става въпрос за политическа намеса, открито и скрито лобиране и др.



Заклучение

В статията се показва до каква степен политическата власт, решения и поведение, взети поотделно и във взаимна връзка, влияят на устойчивостта на политическия процес. Разгледани са особености на тяхното проявление в социалните системи, в съответствие с основните правила в теорията за упражняване на власт, вземането на решения и поведението на управляващите. Реализирането на устойчив политически процес се смята за едно от съществените изисквания за ефективното функциониране на икономическите и социални системи. Това в каква степен ще се реализират политическите цели е важно условие за последващата организация по използването на ресурсите – трудови, материални и финансови. В този смисъл е изключително важно да се реализира по ефективен начин и функцията на политическото целеполагане. Това може да стане, ако в политическия процес се включат хора с висок морал и креативно мислене, за които обществените цели и интереси стоят над партийните.